

С.М. Голубка (Університет банківської справи
Національного банку України, м. Київ, Україна)

ТИПОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ НАЦІОНАЛЬНИХ ФІНАНСІВ

У статті теоретично обґрунтовано типологізацію вивчення національних фінансів на основі нового інтегрованого наукового напрямку – фінансової україніки. Проведено короткий аналіз основних підходів до періодизації та систематизації дослідження фінансової україніки.

Ключові слова: національні фінанси, типологія, фінансова україніка, періодизація, історико-культурні цикли.

Літ. 29.

С.М. Голубка (Університет банківського дела
Національного банку України, г. Киев, Украина)

ТИПОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЙ НАЦИОНАЛЬНЫХ ФИНАНСОВ

В статье теоретически обосновано типологизацию изучения национальных финансов на основе нового интегрирующего научного направления – финансовой украиники. Проведен краткий анализ основных подходов к периодизации и систематизации исследований по финансовой украинике.

Ключевые слова: национальные финансы, типология, финансовая украиника, периодизация, историко-культурные циклы.

S.M. Holubka (University of Banking of the National
Bank of Ukraine, Kyiv, Ukraine)

TYPOLOGY OF NATIONAL FINANCE RESEARCHES

The article theoretically grounds the typology for studying national finances on the basis of a new integrating scientific direction of financial Ukrainics. A brief analysis of the key approaches to periodization and systematization of the corresponding researches is carried out.

Keywords: national finance; typology; financial Ukrainics; periodization; historical-culture cycles.

Постановка проблеми. Дослідження процесу зародження і розвитку національних фінансів України має велике теоретико-практичне значення для розуміння витоків українства, усвідомлення ідентичності, національної культури та гордості. Формування концепції еволюції фінансів дозволяє не тільки розробити модель управління ними, але й запропонувати новітню теоретико-методологічну модель їх дослідження. Саме висвітлення цих питань якраз і лежить в основі фінансової україніки, яка останнім часом почала набирати все більшої ваги [7, 58–60]. Фінансова україніка – фундаментальна наука, яка через призму історичності вивчає сукупність фінансових відносин національної економіки, а також досліджує теоретичні та практичні засади фінансових інститутів для вироблення ефективної державної політики України.

Фінансова україніка виступає у двох іпостасях: як теорія і як практика. У зв'язку з цим вона потребує проведення типологізації та системного вивчення. Типологія (від грец. *typos* – відбиток, форма, зразок; *logos* – слово, вчення) – метод наукового пізнання, в основі якого лежить розчленування систем об'єктів та їх групування за допомогою узагальненої, ідеалізованої моделі або типу [23].

Типологія національних фінансів спирається на виявлення подібностей і відмінностей у підходах до їх досліджень, а також на пошук оптимального способу їх ідентифікації. У своїй теоретично розвинутій формі вона прагне відобразити будову фінансової україніки, виявити закономірності, які дають можливість глибше пізнати її як науковий об'єкт та окремо визначену навчальну дисципліну. Слід сказати, що з точки зору теоретико-методологічного підходу, основним об'єктом фінансової україніки є національні фінанси. Крім того, вона має предмет дослідження, методи, функції тощо, які будуть висвітлені в наступних публікаціях. Наразі слід зазначити, що одним із головних завдань фінансової україніки є теоретико-методологічне вивчення, систематизація та дослідження закономірностей розвитку інститутів фінансів, процесів, явищ і різнобічних підходів до узагальнення національного фінансознавства, в основі якого лежить еволюційно-генетична парадигма екстрополіції. Актуальність вищевказаних питань і зумовила вибір теми даного дослідження.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Теоретико-практичному дослідженню питань українських фінансів, генезі й еволюції основних сегментів національної фінансової інфраструктури присвятили свої праці такі вчені: В. Андрущенко [1], П. Гай-Нижник [4; 5], М. Гнатишак [6], В. Кудряшов [15], Л. Кухарець [20], П. Леоненко [18], Г. П'ятаченко [20], В. Федосов [24; 25], С. Юрій [24; 25], П. Юхименко [28] та інші.

Разом з тим, для найбільш повного вивчення фінансової україніки потрібно створити модель поділу процесів еволюції фінансово-економічного розвитку на епохальні періоди, тобто йдеться про створення історичної періодизації національного фінансознавства. Важливо дослідити історичні етапи еволюції національних фінансів з метою встановлення загальних тенденцій їх розвитку та моделювання майбутнього. А для цього насамперед потрібно створити модель-схему періодизації, виходячи з національних надбань українських вчених.

Метою дослідження є обґрунтування типологізації вивчення національних фінансів на основі нового інтегрованого наукового напрямку сучасності – фінансової україніки, короткий аналіз основних підходів до періодизації та систематизації дослідження фінансової україніки.

Основні результати дослідження. При формуванні концепції періодизації основних напрямків і підходів до дослідження та вивчення національних фінансів взято за основу періодизацію, що найчастіше зустрічається при вивченні історії України, адже «вітчизняна історія – це не лише навчальна дисципліна, але й частина національного світогляду, важлива складова загальної культури суспільства, всіх його членів. Без знання історії важко не лише зрозуміти сучасне, передбачити й успішно розбудувати майбутнє, але й виховати свідомого громадянина, справжнього патріота української держави» [14].

Отже, підходи до періодизації історії України групуються переважно таким чином:

I – хронологічний: первісна епоха, стародавній світ, середньовіччя, новий і новітній час;

II – за соціально-економічними і політичними ознаками: первісне суспільство, капіталістичне суспільство, соціалістичне (радянське) суспільство і суспільство з перехідною економікою в період незалежності України;

III – за періодами становлення і розвитку української державності: стародавня доба, княжа доба, литовсько-руська (польсько-литовська) доба, козацьчина і Гетьманська держава, боротьба за українське національне відродження (XIX ст. – поч. XX ст.), українська національно-демократична революція (1917–1920 рр.), радянська Україна і незалежна українська держава [14].

Для вивчення основних закономірностей розвитку національних фінансів найбільш прийнятним є третій підхід – за періодами становлення і розвитку української державності. Саме він дає змогу найповніше відтворити особливості фінансових процесів, ідей та явищ у кожний конкретний період українського державотворення. Загалом, періодизація є не лише втіленням історичного методу, але й вносить впорядкованість у послідовне висвітлення процесу національного економічно-фінансового поступу. Адже прослідковується послідовність еволюції інститутів залежно від господарського розвитку на певних етапах суспільного, історично-культурного поступу та відповідних суспільних інтересів, а також інтересів і потреб окремих груп тощо.

Хоча періодизація національних фінансів і має функціонально-пізнавальне та виховне значення, проте наукове обґрунтування цього спостереження ще не набуло системності. Періодизації економічного життя, дослідженню розвитку фінансово-економічних інститутів присвятили свої праці багато українських вчених, економістів, економістів-фінансистів, істориків, але багато з них уникають теоретико-методологічних питань, пов'язаних саме з терміном «періодизація» та підходів до її класифікації. А серед тих, які аналізують процеси, пов'язані з поступом національних фінансів, немає єдиної точки зору щодо їх групування за певними ознаками. Це добре виражено не тільки в спеціалізованій фінансовознавчій літературі, але й у виданнях на економічну тематику загалом, яка стала джерелом дослідження національного фінансово-економічного поступу. У фінансовій науці слід виділяти найістотніші ознаки, за допомогою яких потім можна періодизувати національні фінанси. А це можливо, в свою чергу, шляхом використання синтетично-аналітичного підходу. В різних наукових джерелах зустрічаються різні підходи до періодизації суспільно-економічних і фінансових процесів. Найбільш значущі з них можна виокремити за відповідними ознаками, серед них заслуговують на увагу просторово-часова та тематична періодизації.

Виходячи з просторово-часової ознаки, яка включає, зокрема, соціально-економічні та політичні риси, можна проводити датування подій у фінансовому господарстві, явищ, процесів, а також розглядати їх у ретроспективі та хронологічному порядку. Можна виділити археологічну й економічну періодизацію, а також періодизацію національних фінансів залежно від становлення і розвитку української державності. Саме їх поєднання і повинно лежати в основі дослідження фінансової україніки. Існування різних підходів до визначення й класифікації різновидів періодизації зумовлене різним змістом, що вкладається в її тлумачення.

Безумовно, в кожній з вищенаведених періодизацій відбувалися процеси, які впливали не тільки на формування державних утворень, але й на розвиток фінансів та їх інститутів. Тому це потужне джерело фінансового націоналізму, вивчення і періодизація якого склали мету даного дослідження.

Незважаючи на те, що хронологічна періодизація (поділ історії розвитку фінансів на етапи) за вищеназваними ознаками залишається актуальною, не менш важливого значення набувають дослідження тематичної періодизації. Науково-критичний аналіз періодизації фінансово-економічного розвитку України, що зустрічається в спеціалізованій фінансово-економічній літературі, дає змогу зробити деякі узагальнення. По-перше, майже всі вони підготовлені відповідно до вимог вузівських програм з відповідних курсів навчальних дисциплін та складені за хронологічним або за тематичним принципом. По-друге, систематизація досліджень за певними ознаками, групування їх та визначення підходів, які є характерними для них, дасть змогу найбільш цілісно, системно та детально висвітлити дане питання. Виходячи з цього, доцільно всі дослідження з даної тематики умовно розділити на три групи, а на основі цього виділити відповідні підходи: інтегральний, просторово-інтегральний, інституційний, інституційно-часовий і генетичний.

До першої групи слід віднести дослідження тих науковців, в яких тільки дотично звертається увага на фінансові аспекти. Тобто фінансові питання розглядаються разом з історичними та економічними, тому в коло їх наукових інтересів не входить виокремлення інститутів фінансів. Особливо це характерно для наукових досліджень, а також навчальних посібників і лекційних матеріалів з історії національного господарства. Досить часто характерним є розгляд фінансово-економічних проблем в контексті досвіду світових державотворчих процесів. При цьому явно простежується інтегральний підхід, але за просторово-часовою ознакою. Інтегральний підхід можна характеризувати і за тематичною ознакою, що буде викладено нижче. Представниками, що розглядають національні фінанси з позицій інтегрального підходу, але за просторово-часовою ознакою, є: М. Васильов [3], М. Лазарович [16], Б. Лановик [16], П. Леоненко [18], П. Юхименко [18; 28] та інші.

У цій групі слід виділити також історично-інтегральний підхід, для якого характерним є висвітлення фінансових аспектів у процесі розгляду історії нашої країни та її окремих територій. Прикладом може служити дослідження з історії України О. Бойко [2], М. Грушевського [9], Н. Полонської-Василенко [22] та інших. До цієї групи слід віднести і наукові напрацювання з історії економічної думки й економічної теорії. Таким чином, на інститути фінансів у тій чи іншій мірі звертається увага, проте в жодній з цих періодизацій не приділена увага самостійно відокремленому дослідженню національних фінансів в напрямку новітнього наукового знання – фінансової україніки.

Дещо інша тенденція спостерігається у дослідженнях українських науковців, які більш конкретно займаються проблемами фінансовознавства. Нині створені добротні підручники та навчальні посібники, в яких глибинно висвітлюються теоретичні питання, але, знову ж таки, досить стисло. Іноді історичні аспекти національних фінансів та їх періодизація повністю оминаються, хоча сам виклад матеріалу за розділами свідчить про дотримання тематичної

періодизації. Щодо теоретичного висвітлення питань фінансів, то тут використовується тематичний діапазон фінансознавства, переважно прийнятий для викладання студентам у спеціалізованих навчальних закладах. Тобто явно простежується інтегральний підхід за тематичною ознакою, який досить чітко виражений у дослідженнях з теорії фінансів В. Кудряшова [15], В. Опаріна [19], В. Федосова [24], С. Юрія [24] та інших. Сюди слід віднести і дослідження в галузі історії економічних вчень, де висвітлюються погляди, ідеї, концепції тощо, а також теоретичні питання сегментації національної фінансової інфраструктури в контексті загальноекономічних питань.

До другої групи слід віднести дослідження, присвячені окремим сегментам інфраструктури національних фінансів. Стрижнем при цьому є інституційний та інституційно-часовий підходи. Для інституційного підходу характерним є дослідження генези окремих фінансових інститутів, які фактично є віддзеркаленням загального процесу національного економічного розвитку. У цьому контексті слід виділити праці таких науковців, як: О. Вовчак [13], М. Гнатишак [6], С. Кубів [13], В. Павленко [29], Ю. Пасічник [20], С. Реверчук [13], Ф. Ярошенко [29] та інших.

Інституційно-часовий підхід використовується при дослідженні інститутів фінансів в окремо визначених епохах, що прослідковується у праці Р. Шуста [27], де розглядаються питання виникнення і розвитку товарно-грошових відносин, карбування, обігу та лічби монет на українських землях від найдавніших часів до сьогодення. Представником такого підходу є П. Гай-Нижник, який зробив вагомий внесок у дослідження фінансової україніки [4; 5].

Існує також підхід до періодизації на основі дослідження генези фінансових учень. Хоча слід зазначити, що фактично першим ґрунтовним дослідженням в напрямку історії розвитку і формування теорій фінансів є праця «Історії фінансової думки», видана за редакцією В. Федосова [25], вона є дуже важливим джерелом вивчення «фінансової україніки». Сюди також відносяться дослідження С. Злупка [11; 12], І. Чугунова [26] та інших.

До третьої групи слід віднести дослідження, для яких характерним є генетичний підхід. За такого підходу кожний інститут фінансів і процеси, що відбуваються у фінансовому господарстві, розглядаються як невід'ємні складові українського державотворення, всі етапи розвитку якого дослідник пов'язує із розвитком інфраструктури національних фінансів. В основі такого поділу на періоди лежить розвиток держави та її фінансових інститутів загалом.

Найбільш цілісним викладенням матеріалу про національні фінанси України в цій групі є дослідження Г.О. П'ятаченка та Л.В. Кухарця [20]. «Чітка структурованість видання дає змогу вільно орієнтуватися у вирі запропонованої документалістики» [17, 154]. Дослідники детально розглядають фінанси України в просторово-часовому вимірах: «кожний розділ, а їх у науковому доробку вісім, присвячений окремо взятій складовій фінансової системи» [17, 154]. Однак їх дослідження обмежується лише 1917–2003 рр., що не тільки дає змогу доповнити його, але й потребує охопити витоки національних фінансів з часів зародження української державності та формування її фінансової системи. Варто також звернути увагу на дослідження національних фінансів в історико-хронологічному контексті, де виділяють п'ять складових, п'ять вели-

ких історико-культурних циклічних періодів розвитку та поступу національних фінансів України, що базувалися на традиціях, започаткованих ще нашими далекими пращурами, починаючи від традицій трипільської культури та здобутків скіфської доби, коли закладався фундамент національного фінансотворення та державотворення, до здобуття українським народом наприкінці ХХ ст. своєї незалежності.

Перший історико-культурний період охоплює найдавніші часи – від виникнення життя на автохтонних українських землях до існування давньоукраїнської держави – Київської Русі, коли почалося масове карбування монет та була сформована податкова система. До цього часу слід включити і добу Галицько-Волинської державності, яка продовжила славні традиції українського державотворення, в тому числі національних фінансів.

У період нового відродження української державності – Запорізької Січі, яка стала важливим духовним і національним осередком життя українського народу, були створені основи автономної податкової та фінансової систем.

В другому історико-культурному періоді основна увага приділяється дослідженням еволюції фінансів на українських землях в епоху експансії Литовською, Польською і Московською державами, Румунією, Австро-Угорською та Російською імперіями. Бюджетні та податкові особливості, а також загальна культура фінансового господарювання набирали змісту залежно до традиційних умов існування відповідних метрополій.

Третій історико-культурний період – час нового національного відродження. Характерними особливостями у фінансовій сфері в періоді існування Української Народної Республіки (доба Центральної Ради та Директорії) та Української держави гетьмана П. Скоропадського було формування фінансового відомства – Генерального секретаріату в справах фінансових (з 1918 р. – Міністерство фінансів), відродження грошової одиниці – гривні, укладання першого бюджету тощо. Дослідження ще потребують фінансотворчі процеси в Західноукраїнській Народній Республіці.

У четвертому історико-культурному періоді увага повинна бути прикута до досліджень фінансів і соціально-економічної системи в Україні за радянської доби (1917–1990 рр.). У цей період принцип централізації влади і розподілу фінансових ресурсів був домінуючим і непохитним, ведення фінансового господарства відбувалося без врахування національних особливостей.

П'ятий історико-культурний період складається з декількох етапів становлення основних сегментів національної фінансової інфраструктури, кожний з яких має свої характерні історико-часові ознаки, зокрема: введення гривні, прийняття Бюджетного кодексу України, Податкового кодексу України тощо. В цей період починається створення національних фінансових інститутів, фінансової інфраструктури, розробка основ бюджетної, податкової та грошової політик самостійної держави – України. В ньому послідовно охоплюється дослідження державних фінансів новітньої доби, тобто фінансів і фінансової системи незалежної України з 1991 р. і до сьогоднішніх днів.

Висновки. Запропонована модель-схема періодизації національного фінансознавства, хоч і відповідає певним етапам, які пов'язані з часовими періодами (як української державності, так і бездержавності), але в цілому дає

найбільш компактні, всеохоплюючі та одночасно деталізовані уявлення про фінанси та фінансове господарство на теренах України від найдавніших часів. Звичайно, дана модель потребує доопрацювання, хоча може слугувати точкою відліку нових наукових дискусій і підходів до поглибленого вивчення національного фінансознавства.

Таким чином, основні історичні періоди до національних фінансів розглядаються в усі часові періоди українського державотворення. Досить влучно в цьому контексті сказав професор С. Злупко: «Успішна розбудова держави, з усіма її підсистемами, повинна спертися на набутки попередніх поколінь, які сягають прадавніх віків» [11]. Саме в періоди зародження та відродження української державності закладався фундамент національного фінансотворення та продовжувались його фінансові традиції, а часи поневолення слугували джерелом нових надій, нових сподівань і загартування національної самоідентичності.

1. Андрущенко В.Л., Федоров В.М. Запорізька Січ як український феномен. – К.: Заповіт, 1995. – 173 с.
2. Бойко О.Д. Історія України: Посібник. – К.: Академія, 2002 // ebk.net.ua.
3. Васильєв М. Вступ до економічних наук. – Мюнхен, 1985. – 213 с.
4. Гай-Нижник П.П. Податкова політика Центральної Ради, урядів УНР, Української Держави, УСРР (1917–1930 рр.). – К.: Цифра-друк, 2006. – 303 с.
5. Гай-Нижник П.П. Фінансова політика Центральної Ради та урядів Української Народної Республіки (березень 1917 р. – квітень 1918 р.): Автореф. дис... докт. істор. наук: 07.00.01. – К., 2008. – 32 с.
6. Гнатишак М. Державні гроші України 1917–1920 років. Ілюстрований історико-іконографічний нарис. – Клівленд: Український Музей-Архів, 1974. – 130 с.
7. Голубка С. Фінансова україніка – новий інтегруючий науковий напрям сучасності. Україна наукова // Матеріали восьмої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (21–23.12.2011). – К., 2011. – С. 58–60.
8. Гроші та кредит: Підручник / М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2001. – 602 с.
9. Грушевський М. Історія України-Руси // litopys.org.ua.
10. Економічна історія: Лекції / Н.О. Тимочко, О.А. Пучко, Л.М. Рудомьоткіна та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – 268 с.
11. Злупко С.М. Внесок українських економістів у розвиток теорії грошей, грошового обігу фінансів // Фінанси України. – 2001. – №8. – С. 31–49.
12. Злупко С.М. Господарська культура і економічні уявлення стародавнього населення українських земель (на основі археологічних і писемних джерел) // Збірник праць і матеріалів на пошану Лариси Іванівни Крушельницької. – Львів, 1998. – С. 66–80.
13. Історія страхування: Підручник / С.К. Реверчук, Т.В. Сива, С.І. Кубів, О.Д. Вовчак; За ред. С.К. Реверчука. – К.: Знання, 2005. – 213 с.
14. Історія України: Лекції // studentam.net.ua.
15. Кудряшов В. Фінанси: Навч. посібник / М-во освіти і науки України, Український фінансово-економічний ін-т. – Херсон: ОЛДІ-плюс, 2006. – 356 с.
16. Лановик Б.Д., Лазарович М.В., Чайковський В.Ф. Економічна історія: Курс лекцій / За ред. проф. Б.Д. Лановика. – 2-ге вид., переробл. – К.: Вікар, 2000. – 300 с.
17. Ларионова Л.Д. Усе і навіть більше – про фінанси України // Фінанси України. – 2005. – №11. – С. 154–155.
18. Леоненко П.М., Юхименко П.І. Економічна історія: Навч. посібник. – К.: Знання-Прес, 2004. – 499 с.
19. Опарін В. Фінанси (загальна теорія): Навч. посібник / М-во освіти України; Київ. нац. економічний ун-т. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2002. – 238 с.
20. Пятаченко Г.О., Кухарець Л.В. Становлення та розвиток фінансів України. 1917–2003. – К.: НДФІ, 2005. – 784 с.

21. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: Навч. посібник. – К.: Знання-Прес, 2002. – 495 с.
22. Полонська-Василенко Н. Історія України. Том 1 // studentbooks.com.ua.
23. Теоретичні методи наукового дослідження // studradaspy.ucoz.ua.
24. Фінанси: Підручник / С.І. Юрій, В.М. Федосов, Л.М. Алексеєнко та ін.; За ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
25. Фінансова думка України: У 3-х т. / П.І. Юхименко, С.В. Львовичкін, В.М. Федосов, С.І. Юрій; За наук. ред. В.М. Федосова. – К.: Кондор, 2010. – 687 с.
26. Чугунов І.Я., П'ятаченко Г.О., Кухарець Л.В. Життєвий шлях Міністрів фінансів України та їх внесок у розвиток державної фінансової системи, 1917–2006. – К.: НДФІ, 2006. – 368 с.
27. Шуст Р.М. Нумізматика: історія грошового обігу та монетної справи в Україні: Навч. посібник. – К.: Знання, 2007. – 371 с.
28. Юхименко П.І. Економічна історія: Навч. посібник. – 2-ге вид., стер. – К.: Вікар, 2006. – 341 с.
29. Ярошенко Ф.О., Павленко В.Л. Історія податків та оподаткування в Україні: Навч. посібник. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2002. – 240 с.

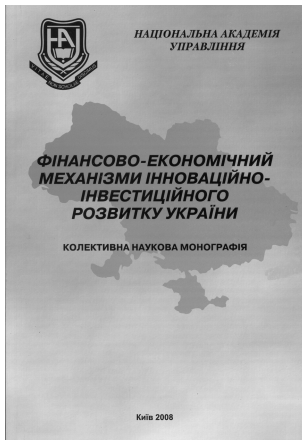
Стаття надійшла до редакції 29.02.2012.

КНИЖКОВИЙ СВІТ

СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ТА ЮРИДИЧНА ОСВІТА
ПРЕСТИЖНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ

Україна, 01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26
E-mail: book@nam.kiev.ua
тел./факс 288-94-98, 280-80-56

Фінансово-економічні механізми інноваційно-інвестиційного розвитку України: Колективна наукова монографія / Кириченко О.А., Єрохін С.А. та ін.; За наук. ред. д.е.н., проф. О.А. Кириченко. – К.: Національна академія управління, 2008. – 252 с. Ціна без доставки – 25 грн.

Монографія присвячена актуальній проблемі світової та вітчизняної економічної науки, викладені теоретико-методологічні питання формування стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку національної економіки та формування її фінансово-економічного механізму. В основу викладу матеріалу монографії покладені багаторічні дослідження науковців в галузі економічної теорії, фінансів та банківської справи, які були апробовані на сторінках авторитетного журналу "Актуальні проблеми економіки" в 2004–2007 роках. В монографії обґрунтовано шляхи переходу економічної системи України від підприємства до рівня держави на більш високий цивілізаційний рівень за рахунок створення ефективного фінансово-економічного механізму інноваційно-інвестиційного розвитку.